

BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA BADIY TAHLILNING O'RNI VA AHAMIYATI

Nurtayev Urinboy Nishonbekovich

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Tasviriy san'at kafedrası mudiri p.f.n. professor*

Adxamova Oltinoy Rafiqjon qizi

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Tasviriy san'at yo'nalishi 1-bosqich magistranti*

oltinoyadhamova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola bo'lajak tasviriy san'at fani o'qituvchilarini tayyorlashda Tasviriy san'atning bir bo'g'ini bo'lmish badiiy tahlilning o'rni va ahamiyati, bog'liqligi, san'at bo'yicha yuqori malakali pedagog kadrlar tayyorlashda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalangan xolatda asarlarning ma'nosi va ahamiyati to'g'risida tushuncha berish, talabalarni san'at to'g'risida xabardor qilishga va bilishga o'rgatish masalalari hamda, badiiy tahlil orqali bo'lajak tasviriy san'at fani o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, kompetensiya, badiiy tahlil, pedagog, kadr, tizim, samara, rang, mazmun, mashg'ulot, moxiyat, talaba, nazariy bilim, amaliyot, rassom, ijod, namuna, asar.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF ARTISTIC ANALYSIS IN DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS

Abstract: This article discusses the role and importance of artistic analysis, which is a part of Fine Arts, in the training of future teachers of fine arts, the relationship between it, the effective use of modern pedagogical technologies in the training of highly qualified pedagogical personnel in art, the issues of providing an understanding of the meaning and importance of works, the issues of educating students to be aware of and knowledgeable about art, and the issues of forming the professional competencies of future teachers of fine arts through artistic analysis.

Keywords: Fine arts, competence, artistic analysis, teacher, staff, system, effect, color, content, training, essence, student, theoretical knowledge, practice, artist, creativity, example, work.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО АНАЛИЗА В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация: В данной статье речь идет о роли и значении художественного анализа, являющегося частью изобразительного искусства, в подготовке будущих учителей искусствоведения, высоко квалифицированных педагогов-искусствоведов, обеспечивающих понимание смысла и значения произведений в деле эффективного использования современных педагогических технологий в подготовке кадров, вопросы обучения студентов информированию и познанию искусства, посредством художественного анализа освещаются вопросы формирования профессиональных компетенций будущих учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова: Изобразительное искусство, компетентность, художественный анализ, педагог, коллектив, система, эффект, цвет, содержание, обучение, содержание, ученик, теоретические знания, практика, художник, творчество, пример, работа.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning barcha sohalarida ro‘y berayotgan tub o‘zgarishlar ma’naviy, ma’rifiy, mafkuraviy, kasbiy jihatdan mutlaqo yangi zamon kishisini shakllantirishni talab etadi. Hozirgi zamon yoshlarini milliy, sharqona, tarxiy qadriyatlarni hisobga olgan holda zamonaviy ruhda tarbiyalash ham ijobiy insoniy fazilatlarga ega bo‘lgan kasb sohiblarini tayyorlash muammosi davlat miqyosidagi dolzarb masalardan hisoblanadi. O‘zbekistonda yangi ma’naviy-g‘oyaviy yo‘nalishlarning shakllanishi o‘z navbatida, zamonaviy san’atning barcha sohalariga ta’sir etib, ijobiy izlanishlar doirasini kengaytirib, badiiy tafakkur rivojini yanada jadallashtiradi. Tarixiy, madaniy va ma’naviy-axloqiy qadriyatlarning keng qatlamlarini qayta idrok etish g‘oyalari, yangilanish tamoyillari tasviriy va amaliy san’at tizimida yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Madaniy meros va yuksak badiiylik milliy an’analarni rivojlantirish, undan foydalanish, undagi ijodiy amaliyot uslublarini joriy etish, tabiiy material bilan ishlash, insonlarda, ayniqsa, yoshlarda qunt, chidam, qatiyat, tasviriy san’atning falsafiy, psixologik, qirralarini urgatish maqsadga muvofiqdir. Ta’lim tizimida, ya’ni maktab, litsey, kasb-hunar kollejarida, oliy o‘quv yurtlarida o‘quvchi-yoshlarni siyosiy-g‘oyaviy va estetik ruxda tarbiyalashda, go‘zallikni seza bilishga, tasviriy san’at asarlarini o‘rganishga, ulardan baxra olishga, izlanuvchanlik va yaratuvchanlik qobiliyatlarini oshirishga, ushbu san’atga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirish, kasb tanlash, ko‘nikma va dunyoqarashini shakllantirishda muxim ro‘l o‘ynaydi.

METADALOGIYA

Badiiy ta’limning hozirgi amaliyotida badiiy bilimlarni o‘rganish talabalarining amaliy studiya ishini bajarishda va tanqidiy bilimlarni ishlab chiqarish masalalarini hal qilish qobiliyatini o‘z ichiga olganini anglatadi. O‘qitish nuqtai nazaridan, studiya amaliyotini o‘rganish to‘g‘ridan-to‘g‘ri rasmlar, rasm, fotografiya, arxitektura, grafika dizayni, interer

dizayni va boshqa ko'plab mavzular bilan shug'ullanadigan amaliy mavzular orqali amalga oshiriladi. Tanqidiy bilimlarni o'rganishga kelsak, u san'at tarixi, san'atni qadrlash, san'atshunoslik va estetika kabi nazariy fanlar orqali beriladi. San'at bo'yicha bilimlarga ega bo'lgan talabalar nafaqat har bir tarkibiy qismlarning mazmunini, balki ikkala komponentning integratsiyasini ham namoyish eta olishlari kerak. Boshqacha qilib aytganda, talabalar badiiy ijod qilishda mohir bo'lishdan tashqari, san'at haqida gapirish yoki yozishni bilishlari kerak. Talabalarining tanqidiy bilimlarini oshirishda badiiy ta'limning keng tarqalgan yondashuvlaridan biri bu ularga san'atshunoslikni o'rgatishdir. Bunday yondashuvda, talabalarga nafaqat tanqid qilishning tegishli bosqichlarini o'rganish, balki to'g'ridan-to'g'ri o'zlarining studiyalarida olib boradigan amaliyoti davomida tanqid qilishning to'g'ri strategiyalarini qo'llash o'rgatiladi. Bu atama sifatida san'atshunoslik san'at asarini jiddiy va ob'ektiv tekshirish va uni muntazam ravishda ko'rib chiqish jarayonini anglatadi. Badiiy tanqid jarayoni badiiy asarlarning ma'nosi va ahamiyati to'g'risida tushuncha berish orqali odamlarni (shu jumladan san'atkorlarni) san'at to'g'risida xabardor qilishga va bilishga o'rgatadi. San'atshunoslik orqali odam san'at haqida tushunchasini oshirishga yordam beradi va shu bilan san'at asari nimaga ta'sir ko'rsatishini madaniy va ijtimoiy qadriyatlar bilan yoritib berish orqali san'atga bo'lgan hurmat hissini shakllantirishga yordam beradi. Garchi badiiy tanqid hali ham falsafiy jihatdan bahsli tushuncha bo'lsa-da²⁰, amaliy jihatdan badiiy asarlarni lingvistik tadqiq qilish yoki san'at haqida suhbat²¹ unda biz san'atning yanada chuqurroq ma'nosini kashf etamiz va unga munosabat bildirishda kuzatish usullarimizni aniqlaymiz. Ko'rish san'atshunoslikda eng muhim fazilati hisoblanib, ayniqsa hozirgi san'ati tizimida, san'at o'qituvchilari kuchli studiya amaliyotidan tashqari san'at darslarida badiiy tarix va san'atshunoslik bo'yicha darslarni taklif qilishga ehtiyoj seziladi.²²

Oliy ta'lim tizimida tasviriy san'at o'qituvchilarini tayyorlash bo'lajak mutaxassislarni badiiy-ijodiy va kasbiy-pedagogik jihatlar bo'yicha tarbiyalashni nazarda tutadi. Quyida biz bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisini professional faoliyatga tayyorlash, uning kasbiy kompetentligini yagona psixologik-pedagogik va badiiy-ijodiy yo'nalishlar uyg'unligida shakllantirish sifatida ko'rib chiqamiz. Kasbga badiiy-ijodiy jihatdan tayyorlash muayyan tajribalar orttirishni talab qiladi va ular quyidagilarni shakllantirishga yo'naltirilgan:

- turli davr o'zbek va horijiy xalqlarning tasviriy san'ati nazariyasi va tarixini o'rganishni nazarda tutadigan madaniy-tarixiy kompetentlik;
- san'atning turli sohalariga taalluqli badiiy ifodalash vositalari bilan ishlashni o'rganishdan iborat badiiy-amaliy kompetentlik;

²⁰ Geahigan, G. (1983). Art criticism: An analysis of the concept. Visual Arts Research, 9(2), 10-22. doi:10.2307/20715530

²¹ Feldman, E.B. (1982). Varieties of visual experience. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

²² Hamblen, K. A. (1985). A descriptive and analytical study of art criticism formats with implications for curricular implementation. American Educational Research Association Arts and Learning SIG Proceedings, 3, 1-13.

• tasviriy san‘atning yuksak ma‘naviy-ahloqiy, estetik ideallarga tayangan badiiy did va baholash mezonlarini singdirish.

Mutaxassis kasbiy faoliyati ijodkorlik, yaratuvchanlik bilan bog‘liq bo‘lgani sababli badiiy tayyorgarlik masalasi ustuvor ahamiyat kasb etadi. Biz bu jarayonni tasviriy san‘at sohasi bo‘yicha kasbiy kompetensiyani shakllantirish, badiiy-ijodiy tafakkur, turli ifodalash vositalari hamda materiallar yordamida badiiy obraz yaratish sohasi bo‘yicha maxsus qobiliyatlarni rivojlantirish sifatida tasavvur qilamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Har qanday o‘quv fanidan ta‘lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim pedagogik shartlari mavjud. Shunday shartlar osirasida, shubhasiz ta‘limning didaktik prinsiplari e‘tirof etiladi. Ta‘limiy jarayonning kontekstidan, muayyan bosqichdagi ta‘limiy va tarbiyaviy maqsadlardan, shuningdek, o‘quv fanlarining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda u yoki bu didaktik prinsiplar qo‘llanadi. Tasviriy san‘at ta‘limi tarixi va nazariyasi, ta‘lim amaliyotining taxlilidan ayonki, ta‘limning bu sohasida ko‘rgazmalilik, fanlararo aloqadorlik, uzviylik va uzluksizlik

prinsiplari ustuvor tarzda qo‘llaniladi. Chunki o‘quvchilarda tasviriy savodxonlikni shakllantirishda demakkki, badiiy ta‘lim sifati va samaradorligini oshirishda bu prinsiplar alohida ahamiyat kasb etadi. Badiiy tanqid qilish orqali san‘at asarlarining ma‘nosi va ahamiyatiga bog‘liqligiga ishonch hosil qilinadi. Bu esa hozirgi ehtiyojga mos kontekstda og‘zaki yoki yozma munozara shakli orqali tasvirlarni badiiy tahlil san‘ati bilan shug‘ullanadi.²³ Tasviriy san‘at asarlarini tahlil qilish orqali badiiy tanqidni mashq qilish odamning idrokini va tasavvurini oshiradi, boshqalarga nisbatan his-tuyg‘ular va insoniylik darajasini ko‘tarish chuqurlashadi.

Tasviriy san‘at sohasida bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlash, shaxsning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish masalalariga, hamda ijodiy jihatdan yoshlarni kasbiy tayyorlash masalalarida qadimgi Yevropa Badiiy Akademiyalarining mashhur rassomlari, nazariyotchilaridan Lonardo da Vinchi, Mikeladjelo Buanorotti, Piter Paul Rubens. Rafael Santi, Albrext Dyurer va boshqalarning ilmiy va ijodiy asarlarini keltirish mumkin. Rossiya tasviriy san‘at namoyandalaridan 19-20 asrda ijod qilgan I.Ye.Repin, N.Savrasov, Pavel Chistyakovlarning ijodiy hamda ilmiy ishlarni keltirish mumkin. Rus pedagog va psixologlardan A.V.Bakushinskiy, L.S.Vygodskiy, Ye.I.Ignatev, Ye.A.Flerina, T.S.Komarova, S.Ye.Ignatev, S.L.Rubinshteyn, B.M.Teplovlar bo‘lajak pedagogni ijodiy jihatdan kasbiy tayyorlash masalalariga murojaat qilgan bo‘lsalar, mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasini takomillashtirish muammolariga bag‘ishlangan masalalarga olimlardan L.G.Medvedev, L.A.Ivaxneva, V.K.Lebedko, Ye.V.Shoroxov, V.S.Kuzin, V.V.Koreshkov, A.S.Xvorostovlar o‘zlarining ilmiy tadqiqot ishlarida murojaat qilganlar. O‘zbekistonlik olimlardan B.B.Baymetov, S.S.Abdullayev, B.B.Azimov, N.X.Tolipov, Q.Q.Qosimov,

²³ Greer, W. D. (1984). Discipline-based art education: Approaching art as a subject of study. *Studies in Art Education*, 25(4), 212-218. doi: 10.2307/1320414

R.X.Xasanov va boshqalar olib borganlarlar. Har qanday o‘quv predmetining rivojlanishi tarixiy rivojlanish jarayonlari bilan bevosita bog‘liq. XVII asrda akademik rasm chizishning nazariy qoidalarini Uyg‘onish davri rassomlarining talqinlaridayoq ifoda etila boshlangan. XVIII asrda yuzaga kelgan suratga akademik o‘qitish nazariyasi ma’lum o‘zgartirishlar kiritilib, endi badiiy amaliyot yangi sharoitlarida amalga oshirildi. XIX asrda akademik rasm nazariyasi va amaliyotida o‘quv masalalarini kompleks hal etish bo‘yicha faol izlanishlar boshlangan.

Boshlovchi rassom tasvirni ko‘rishdan oldin har bir bosqichda avvaliga qog‘ozga tushirmoqchi bo‘lgan tasvirining hayoliy tasvirini yaratib oladi: predmet shakli, o‘ziga xoslik xususiyatlari haqida tasavvuri hali aniq bo‘lmaganida, u umumiy sxemali shakl bilan cheklanadi, shundan keyin, pedagog tushuntirgan narsa haqida kuzatish olib borish va qayta tushunib olgan sari u ko‘rinayotgan naturani haqiqiy va emotsional – mazmunli ifoda etilishiga yaqinlashib boradi. Bugungi kunda ba’zi pedagoglar tasvirladda naurani ko‘rish va taxlil qilishga e’tibor qaratmaydilar. Bunday usulni qo‘llamaydilar, uning badiiy ijodga ta’sir etishida “sxematizm” va qonun qoidalar badiiy rivojlanishga to‘sqinlik qilishini sabab qilib ko‘rsatadilar. Akademik tasvirlashga qarshi chiqib, murakkab shaklni soddalashtirish, sxemalarga, qoidalariga qarshi chiqadilar, tasvirlashda metodik bosqichlarda tasvirlash bu rassomni ijodiy rivojlanishga to‘sqinlik qiladi deb hisoblaydilar.

XULOSA

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, rassomning ilmiy bilimlari qanchalik ko‘p bo‘lsa, uning haqqoniy tasvirlangan asarga baho berishi shunchalik mukammal, texnik mahoratining darajasi shunchalik boy, uning ijodiy faoliyati mahsuloti shunchalik ifodali va yorqin bo‘ladi. Rassomchilikda ilmiylik tamoyili ijodiy qobiliyatlar rivojlanishi faol omili sifatida eng avval ilmiy bilimlar tizimini o‘zlashtirib olishdan iborat bo‘ladi, bu esa boshlovchi rassomga tabiatdagi hodisalarni real haqiqiy shaklini ko‘rish qonuniyatini to‘g‘ri tushunishga yordam beradi, shu bilan realistik san’at usullarini ham egallashga yordam beradi. Rassom-pedagog tayyorlashning oliy maqsadi mutaxassisligi bo‘yicha badiiy bilim, malaka va ko‘nikmalarga ega ijodkor shaxsni shakllantirishdan iborat. Tasviriy savodxonlik esa bu o‘rinda rassomning o‘z faoliyati mobaynida qo‘llaydigan oddiy ish vositasi rolini o‘ynaydi xolos. Ta’lim olish jarayonida orttirilgan barcha badiiy-tasviriy malaka va ko‘nikmalar yig‘indisi badiiy obrazlar yaratish, ya’ni ijodiy jarayonda unumli xizmat qiladi. Ijodkor shaxs maqomiga chiqish kasbiy mahorat sirlarini anglab yetish, tasavvur, badiiy obrazlar orqali fikrlash qobiliyatini rivojlantirishni talab qiladi, bu esa san’at sohasidagi kasbiy tayyorgarlikning majburiy sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Geahigan, G. (1983). Art criticism: An analysis of the concept. Visual Arts Research, 9(2), 10-22. doi:10.2307/20715530

2. Feldman, E.B. (1982). Varieties of visual experience. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
3. Hamblen, K. A. (1985). A descriptive and analytical study of art criticism formats with implications for curricular implementation. American Educational Research Association Arts and Learning SIG Proceedings, 3, 1-13.
4. Greer, W. D. (1984). Discipline-based art education: Approaching art as a subject of study. Studies in Art Education, 25(4), 212-218. doi: 10.2307/1320414
5. Nurtayev U.N. Tasviriy san’at texnologiyasi, o‘quv qo‘llanma- Toshkent: NIF MSH, 2024.
6. Abdiraslov S.,Boymetov B.,Tolipov N. Tasviriy san’at. – T.: Ilm Ziyo, 2010.
7. Oydinov N. Rassom– o‘qituvchilar tayyorlash muammolari. – T.: O‘qituvchi, 1997.
8. Maxkamova S.B. Tasviriy san’at texnologiyasi, o‘quv qo‘llanma- Toshkent: Metodist nashriyoti, 2023.